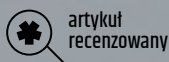

Upowszechnianie dziedzictwa poprzez edukację: potencjał i wpływ komunikacji centrum konserwacji

#komunikacja dziedzictwa #edukacja muzealna #centra konserwatorskie #dziedzictwo cyfrowe #partycypacja społeczna

dr Ingrida Bagočiūnienė

Streszczenie

Artykuł analizuje, w jaki sposób centra konserwatorskie funkcjonują jako platformy edukacyjne i komunikacyjne w procesie upowszechniania dziedzictwa kulturowego. Koncentrując się na Centrum Konserwacji im. Pranasa Gudynasa na Litwie, autor bada praktyki partycypacyjne, strategie edukacyjne oraz narzędzia komunikacji cyfrowej, które kształtują społeczne rozumienie dziedzictwa i wzmacniają świadomość kulturową. Centra konserwatorskie ukazane są nie tylko jako instytucje techniczne, lecz również jako przestrzeń dialogu, w których spotykają się profesjonaliści i publiczność. Organizując oprowadzania po pracowniach konserwatorskich oraz zajęcia praktyczne, takie jak edukacyjne warsztaty pozłotnicze, Centrum wspiera uczenie się poprzez doświadczenie i zaangażowanie społeczne. Innowacje cyfrowe – takie jak wirtualne wycieczki, transmisje na żywo i komunikacja w mediach społecznościowych – rozszerzają jego oddziaływanie poza granice fizyczne, przyczyniając się do inkluzywnej i zrównoważonej edukacji o dziedzictwie. Artykuł osadza te praktyki w kontekście współczesnych teorii komunikacji dziedzictwa, muzeologii partycypacyjnej i kultury cyfrowej. W konkluzji wskazuje, że centra konserwatorskie, realizujące misję edukacyjną, nie tylko chronią dziedzictwo, lecz także budują zaufanie społeczne, zapobiegają nieprofesjonalnym interwencjom i przyczyniają się do długofalowego uczestnictwa w kulturze.

Dziedzictwo kulturowe jest dziś rozumiane jako proces dynamiczny, obejmujący nie tylko zachowanie, lecz także aktywną komunikację, interpretację i edukację. Muzea oraz ich centra/pracownie konserwatorskie postrzegane są coraz częściej nie jako instytucje techniczne, lecz jako przestrzeń dialogu kulturowego, w których specjaliści i publiczność mogą wchodzić we wzajemne interakcje. Jest to szczególnie istotne we współczesnym kontekście, w którym technologie cyfrowe i media społecznościowe przekształcają sposoby rozpowszechniania wiedzy [1].

Rosnąca rola społeczeństwa informacyjnego i postęp technologiczny stworzyły nowe wyzwania dla instytucji zajmujących się dziedzictwem kulturowym, które muszą dostosować się do współczesnych trendów komunikacyjnych. Komunikacja dziedzictwa nie jest już jednokierunkowa – to dialog, w którym społeczeństwo aktywnie uczestniczy. Według M. Carrozzino i M. Bergamasco [2] tylko zrównoważone strategie cyfrowe mogą zapewnić głębokie i niesfragmentaryzowane rozumienie dziedzictwa. Dlatego ważne jest zbadanie, w jaki sposób inicjatywy edukacyjne i komunikacyjne wpływają na zachowania społeczne wobec dziedzictwa kulturowego. Instytucje zajmujące się dziedzictwem stoją również wobec presji, by stawać się bardziej otwartymi dla publiczności i angażować odwiedzających w procesy decyzyjne. Tendencja ta odzwierciedla szersze przejście od modeli ochrony dziedzictwa typu „top-down” do podejść współtworzeniowych, w których wiedza, doświadczenia i więzi emocjonalne odwiedzających są doceniane [3]. Dziedzictwo staje się nie tylko obiektem, lecz medium łączącym pokolenia, społeczności i tożsamości kulturowe.

Edukacyjna rola centrów konserwatorskich

Na przykład Centrum Konserwacji im. Pranasa Gudynasa organizuje oprowadzania po pracowniach konserwatorskich, prowadzone bezpośrednio przez samych konserwatorów (ryc. 1), co pozwala odwiedzającym na bezpośrednią obserwację narzędzi, technik i zasad konserwacji. Ponadto Centrum oferuje edukacyjny program pozłotniczy, podczas którego uczestnicy nakładają płatki złota na fragment dekoracyjnej ramy (ryc. 2), zdobywając w ten sposób praktyczne doświadczenie w zakresie historycznych technik i procesów.

Centra konserwatorskie, takie jak Centrum Konserwacji im. Pranasa Gudynasa, realizują programy edukacyjne, które pomagają odwiedzającym zrozumieć etykę konserwatorską i praktyki restauratorskie. Według Sani [4] działania edukacyjne muzeów i instytucji pokrewnych powinny koncentrować się na krytycznym myśleniu, uczeniu się poprzez doświadczenie oraz inkluzywną interpretację. Kluczowe jest celowe przekazywanie wiedzy, dlatego Centrum Konserwacji im. Pranasa Gudynasa wprowadziło interaktywne wycieczki prowadzone przez profesjonalnych konserwatorów, którzy pełnią rolę edukatorów lub przewodników. Warsztaty edukacyjne, wykłady i zajęcia praktyczne nie tylko rozwijają świadomość kulturową, lecz także kształtują szacunek dla pracy zawodowej.

Praktyka globalna pokazuje, że projekty edukacyjne w sektorze dziedzictwa wzmacniają odwiedzających i zachęcają ich do zaangażowania. Na przykład kanadyjska sieć muzealna Ingenium integruje interaktywne ekrany, strefy materiałów dotykowych oraz platformy edukacyjne dla szkół. Dzięki temu odwiedzający przestaje być biernym obserwatorem, a staje się aktywnym odkrywcą [5]. Podobnie Centrum Konserwacji im. Pranasa Gudynasa oferuje programy edukacyjne oparte na konstruktywistycznym podejściu do

nauczania. Warto podkreślić, że edukacja w tych centrach funkcjonuje jako proces dwukierunkowy – nie tylko publiczność uczy się od specjalistów, ale również profesjonaliści zyskują cenne informacje o oczekiwaniach i rozumieniu odwiedzających. Ten dwustronny dialog wzmacnia pozycję odbiorców, szczególnie młodzieży. Badania pokazują, że działania edukacyjne angażujące eksperymentowanie i samodzielne odkrywanie wywierają silniejszy wpływ na postrzeganie wartości dziedzictwa przez uczniów [6].

Zastosowanie technologii cyfrowych w komunikacji dziedzictwa

Rozwiązania wirtualnej rzeczywistości (VR) i rzeczywistości rozszerzonej (XR) otwierają nowe możliwości w odkrywaniu dziedzictwa kulturowego. Badania pokazują, że technologie VR nie tylko zwiększają zrozumienie złożonych procesów konserwatorskich, lecz także wzmacniają emocjonalne więzi odwiedzających z dziedzictwem [7]. Według Wanga i Zhanga [8] technologie metaverse umożliwiają tworzenie spersonalizowanych doświadczeń związanych z dziedzictwem, które poszerzają granice treści edukacyjnych.

Narzędzia cyfrowe dają odwiedzającym możliwość doświadczania obiektów w sposób interaktywny, a nie wyłącznie wizualny. Na przykład Instytut Smithsona opracował cyfrowe archiwum konserwatorskie, które pozwala użytkownikom śledzić proces restauracji dzieła sztuki w środowisku wirtualnym. Model ten nie tylko zwiększa przejrzystość, lecz także buduje zaufanie do instytucji. Badacze zauważają, że takie narzędzia nie tylko informują, ale również rozwijają wrażliwość etyczną u odbiorców [9]. Zastosowanie technologii cyfrowych umożliwia także uchwycenie i zachowanie kruchych form dziedzictwa. Na przykład skanowanie 3D wykorzystywane jest nie tylko do rekonstrukcji obiektów, lecz również do tworzenia symulatorów edukacyj-

Ryc. 1 Orowadzanie po pracowniach konserwatorskich.
Źródło: Centrum Konserwacji im. Pranasza Gudynasa.

nych, w których użytkownicy mogą praktycznie „wykonywać” działania konserwatorskie. Metoda ta jest szczególnie użyteczna w kontekstach akademickich, gdzie łączona jest wiedza teoretyczna i praktyczna [10].

Rola mediów społecznościowych

Media społecznościowe nie są jedynie kanałem komunikacji, lecz także narzędziem budowania wspólnoty. Badania podkreślają, że strategiczne planowanie treści i analiza odbiorców są kluczowe dla skutecznego rozpowszechniania informacji [11]. Centra konserwatorskie aktywne w przestrzeni cyfrowej mają możliwość nie tylko szerzenia wiedzy, lecz także kształtowania dyskursu kulturowego i reagowania na błędne interpretacje.

Najnowsze badania pokazują, że sieci społecznościowe stają się nie tylko środkami rozpowszechniania treści, lecz również platformami współtworzenia pamięci zbiorowej [12]. Ma to szczególne znaczenie dla grup marginalizowanych, które dzięki cyfrowej ekspresji mogą współtworzyć pluralistyczne narracje dotyczące dziedzictwa. Dla skuteczności konieczne jest konsekwentne stosowanie metodologii analizy siecio-

wej oraz ocena efektów przy użyciu wskaźników komunikacyjnych. Komunikacja z odwiedzającymi musi być jasna i spójna. Informacje powinny być łatwo zrozumiałe i przekazywane w sposób, który pomaga odbiorcom uchwycić zamierzony przekaz [13]. Spójność zapewnia, że we wszystkich kanałach komunikacyjnych użytkownicy otrzymują ten sam komunikat oraz są informowani o aktualizacjach i zmianach.

Obok tradycyjnych mediów społecznościowych pojawiają się nowe platformy, takie jak TikTok, umożliwiające szybsze dotarcie do młodszych odbiorców. Na przykład europejskie instytucje kultury zaczęły wykorzystywać interaktywne wyzwania (np. #HeritageRestorationChallenge), aby zachęcać użytkowników do dzielenia się osobistymi historiami związanymi z dziedzictwem. Pokazuje to, że komunikacja cyfrowa jest dynamiczna i stale się rozwija, wymagając ciągłego monitorowania i dostosowywania.

Wśród działań znajdują się warsztaty praktyczne, takie jak program pozłotniczy (ryc. 2), podczas którego uczestnicy wykonują pozłacanie fragmentów dekoracyjnych ram, oraz orowadzania po pracowniach prowadzone przez profesjonalnych konserwatorów (ryc. 1). Działania te rozwija-

ją nie tylko wiedzę, lecz także zrozumienie oparte na doświadczeniu, wzmacniając szacunek odwiedzających dla pracy konserwatorskiej.

Przypadek Centrum Konserwacji im. Pranasa Gudynasa

Centrum współpracuje z muzeami regionalnymi na Litwie, organizując edukacyjne wyjazdy i wydarzenia popularyzatorskie. Dzięki temu edukacja dotycząca dziedzictwa zostaje zdecentralizowana i dociera do mniejszych społeczności w regionach. Obok tradycyjnych działań Centrum produkuje również filmy dokumentalne o procesach konserwatorskich, które udostępniane są za pośrednictwem mediów społecznościowych i platform muzealnych. Zgodnie z wynikami ankiet przeprowadzonych wśród odwiedzających [14] działania te zwiększają zaufanie społeczne do kompetencji pracowników oraz pogłębiają zainteresowanie dziedzictwem kulturowym.

Aby osiągnąć inkluzywność społeczną, Centrum współpracuje ze szkołami i ośrodkami pomocy społecznej, oferując dopasowane programy edukacyjne. Zapewnia to dotarcie wiedzy o kon-

serwacji do różnych grup społecznych. Niezwykle istotne jest, by rozpowszechnianie informacji odbywało się we właściwym czasie. Kiedy wiadomości docierają do odbiorców niezwłocznie, mogą oni adekwatnie reagować na aktualności i zmiany [15]. Równie ważne jest szybkie odpowiadanie na pytania zadawane przez odwiedzających.

Skuteczna komunikacja z odbiorcami muzeum wymaga zrozumienia, że jest to proces dwukierunkowy [16]. Oznacza to, że muzeum musi nie tylko dostarczać informacje, lecz także wsłuchiwać się w opinie i pytania odwiedzających, aby lepiej rozumieć ich potrzeby i reakcje. Z tego powodu Centrum gromadzi zarówno dane ilościowe, jak i jakościowe dotyczące doświadczeń uczestników, by nieustannie doskonalić swoją ofertę edukacyjną [17].

Rekomendacje

Biorąc pod uwagę obecne trendy, zaleca się:

- Integrację rozwiązań VR i XR w programach edukacyjnych;
- Opracowanie spójnych strategii komunikacji w mediach społecznościowych;
- Angażowanie społeczności w proces

Ryc. 2 Program edukacyjny z zakresu złotnictwa – uczestnicy nakładają płatki złota na dekoracyjne elementy ram. Źródło: Centrum Konserwacji im. Pranasa Gudynasa.

- tworzenia treści;
- Zapewnienie upowszechniania zasad etyki konserwatorskiej;
- Tworzenie wielojęzycznych i dostępnych form edukacji;
- Rozwijanie programów edukacyjnych wprowadzających tradycyjne techniki lub umożliwiające uczestnictwo w podstawowych praktykach konserwatorskich/restauratorskich;
- Wdrażanie działań pozwalających odwiedzającym poczuć się częścią procesu konserwacji;
- Integrację edukacji o dziedzictwie w programach szkolnych;
- Promowanie zakulisowych procesów konserwatorskich;
- Zachęcanie do współpracy pomiędzy profesjonalistami a społecznościami.

Wnioski

Centra konserwatorskie stały się nierozdzielalną częścią polityki komunikacji kulturowej. Nie tylko zachowują, lecz także aktywnie tworzą nowe formy wiedzy poprzez zastosowanie najnowszych technologii i metod partycypacyjnych. Centrum Konserwacji im. Pranasas Gudynasas stanowi udany przykład integracji edukacji, komunikacji w mediach społecznościowych oraz etyki konserwatorskiej w celu wspierania zrównoważonej ochrony dziedzictwa.

Wyniki ankiet przeprowadzonych wśród odwiedzających Centrum Konserwacji im. Pranasas Gudynasas potwierdzają, że zintegrowane podejście do edukacji i komunikacji — oparte na nowoczesnych technologiach i praktykach partycypacyjnych — jest niezbędne do osiągnięcia długoterminowego efektu w ochronie dziedzictwa. Przyszłe badania powinny koncentrować się na wskaźnikach jakościowych oceniających, w jaki sposób narzędzia komunikacyjne kształtują świadomość kulturową i wartości społeczne. Prawdopodobne jest, że centra konserwatorskie będą stawały się coraz aktywniejszymi platformami wiedzy, integrującymi dziedzictwo materialne, cyfrowe i emocjonalne w spójne systemy edukacyjne. Transformacja ta wymaga elastyczności instytucjonalnej, zdolności do eksperymentowania z nowymi formatami oraz ciągłego dialogu z odbiorcami. Współczesna ochrona dziedzictwa to coś więcej niż zachowanie — to aktywne uczestnictwo kulturowe, w którym centra konserwatorskie odgrywają kluczową rolę.

Przypisy

1. González-Pérez L. i in., Communication and the Museum Experience in the Digital Age, „Museum Management and Curatorship”, nr 38, 2023, s. 233-250.
2. Carrozzino M., Bergamasco M., Beyond Virtual Museums: Experiencing Immersive Virtual Reality in Real Museums, „Journal of Cultural Heritage”, nr 39, 2019, s. 121-131.
3. Simon N., The Participatory Museum, Museum 2.0, Santa Cruz, 2020.
4. Sani M., Participatory Practices in Museums: Building Inclusive Communities, „International Journal of Cultural Policy”, nr 26, 2020, s. 345-361.
5. Marty P., Museum Informatics and Interactive Learning, „Museum & Society”, nr 18, 2020, s. 45-62.
6. Kotler N., Kotler P., Museum Strategy and Marketing: Designing Missions, Building Audiences, Wiley, Nowy Jork, 2019.
7. Zhao Y., Li Y., Dai T., Sedini C., Wu X., Jiang W., Li J., Zhu K., Zhai B., Li M., Virtual Reality in Heritage Education for Enhanced Learning Experience: A Mini-Review and Design Considerations, Frontiers in Virtual Reality, 31 marca 2025, DOI: 10.3389/frvir.2025.1560594.
8. Wang Y., Zhang X., Metaverse Applications in Cultural Heritage: A Review, „Heritage Science”, nr 12, 2024, s. 66.
9. Sylaiou S. i in., Communicating Ethics in Digital Cultural Heritage, „Heritage and Society”, nr 14, 2022, s. 89-104.
10. Addison A. i in., 3D Digitization and Simulation for Cultural Heritage, „Digital Applications in Archaeology and Cultural Heritage”, nr 28, 2023, s. 55-67.
11. Gulotta R. i in., Social Media Strategies in Cultural Institutions: Balancing Outreach and Ethics, „Journal of Digital Culture”, nr 11, 2024, s. 101-119.
12. Arvanitis K., Social Media and Cultural Memory: Negotiating Public History in the Digital Age, „Public History Review”, nr 28, 2021, s. 1-15.
13. Watkins J., Decolonizing Archaeological Theory and Practice, „Annual Review of Anthropology”, nr 47, 2018, s. 111-127.
14. Litewskie Narodowe Muzeum Sztuki (LNDM), Annual Report, Wilno, 2023.
15. Wowkovich S., Community-Driven Heritage Interpretation: Case Studies from North America, „Heritage & Society”, nr 13, 2020, s. 202-220.
16. Schröder K., Cultural Participation in the Digital Age, „Media, Culture & Society”, nr 40, 2018, s. 129-146.
17. Litewskie Narodowe Muzeum Sztuki (LNDM), Research Report on Educational Programs, Wilno, 2024.